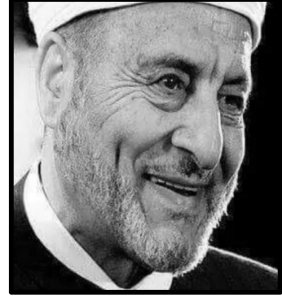

Vehbe b. Mustafa ez-Zuhaylî (1350-1436/1932-2015)

İslâm âleminin ve Suriye'nin önde gelen fıkıh âlimlerinden olan Vehbe Mustafa ez-Zuhaylî 23 Şevvâl 1436/8 Ağustos 2015 Cumartesi günü Suriye'nin Şam vilâyetinde 83 yaşında vefât etti ve hâlen devam etmekte olan savaş nedeniyle bütün Müslümanların büyük üzüntü yaşadığı son beş yılının hüznüne “âlimin ölümü âlemin ölümü demektir” hadîs-i şerifini de hatırlatarak hüzün kattı.

Gerek geleneksel kadîm usulle gerekse resmî eğitim müesseselerinde ilim tahsil eden ve bu yönüyle fıkıh alanında son dönem âlimleri arasında temâyüz eden Dr. Vehbe ez-Zuhaylî, 1932 yılında Şam'ın kırsal beldelerinden Deyr Atıyye'de dindarlığıyla tanınan bir ailede dünyaya geldi. Babası çiftçi ve tüccâr bir kişi olmakla birlikte Kur'ân-ı Kerîm'i hıfzeden ve sünnete seniyyeyi öğrenme ve uygulamaya yoğun muhabbet duyan bir kimseydi. İlkokulu Suriye'nin el-Mîlâd şehrinde, liseyi Şam'da bulunan altı yıllık Külliyyetü'ş-Şer'iyye'de okuyan ez-Zuhaylî, mezun olduğu 1952 yılında okulunu birincilikle bitirdi.

Üniversite ve enstitülerde yürüttüğü çalışmalara bakıldığında çeşitli alanlarda çalışma yaptığı görülen ez-Zuhaylî, ilmî tahsilini Ezher Üniversitesi Şeriat Fakültesi'nde sürdürdü, 1956 yılında yükseköğretim diplomasını birincilikle elde etti. Ezher Üniversitesi Arap Dili Fakültesi'nden mütehassıs öğretim icâzeti yanında, uluslararası diplomayla birlikte öğretim icâzeti de aldı. Ayrıca, 1957 yılında Aynü'ş-Şems Üniversitesi'nde hukuk alanında da lisans eğitimini iyi derece ile tamamladı. İslâm hukuku, Arap dili ve Modern hukuk alanında eğitim gören ez-Zuhaylî, yüksek lisans diplomasını ise Kâhire Üniversitesi Külliyyetü'l-Hukûk bünyesindeki Ma'hedü'ş-Şerî'a'dan 1959 yılında elde etti. 1963 yılında İslâm hukuku alanında tamamladığı doktorasını, *Âsâru'l-harb fi'l-fikhi'l-İslâmî: Dirâseten Mukâraneten beyne'l-mezâhibi's-semâniyye ve'l-*

kânûni'd-düveli el-âmm başlıklı tez konusunu hazırlayarak, birinci onur derecesiyle tamamladı ve tezinin yabancı üniversitelerde tanınıp istifade edilmesi için yayımlaması tavsiye edildi.

İlim tahsil etmede çok gayretli olan Vehbe ez-Zuhaylî'nin bu nedenle pek çok hocadan ders aldığı görülür. Ona fakih, muhaddis veya düşünür olarak farklı alanlarda katkı sağlayan hocalarının onun yazdığı eserlerde de etkisi oldu. Şam'daki hocaları arasında hadiste Mahmûd Yâsin, akâidde Mahmûd er-Rankûsî, ferâizde Hasan eş-Şattî, Şâfiî fıkında Hâşim el-Hatîb, usul-i fıkıh ve hadis ıstılâhâtında Lütfi el-Feyûmî, tecvittde Ahmed es-Semmâk, tilâvette Hamdi Cüveycâtî, nahiv ve sarfta Ebû'l-Hasan el-Kassâb, tefsirde Hasan Habneke ve Şeyh Sâdik Habneke el-Meydânî, belâgat ve Arap edebiyatı gibi Arap dili ilimlerinde Sâlih el-Ferfûr, hadis ve ahlâkta Hasan el-Hatîb, Ali Sa'düddîn, Subhî el-Huzeyrân ve Kâmil Kassâr, hitâbette ise Cevdet el-Mardîni zikredilebilir.

Mısır'da ise aralarında Ezher'de hocalık yapan Mahmûd Şeltût, Abdurrahmân Tâc, mukayeseli hukuka dair Şeriat Fakültesi dekanı İsâ Münevven, Şâfiî fıkında Câdurrâb Ramazan, Mahmûd Abdüddâyim ve Mustafa Mücâhid, usûl-i fıkhıta Mustafa Abdulhâlik, onun kardeşi Abdulğani Abdulhâlik, Osman el-Marâzikî, Hasan Vehdân ve ez-Zavâhirî eş-Şâfiî'nin de bulunduğu çok değerli hocalardan ders almıştır. Ayrıca Şeyh Muhammed Ebû Zehra, Şeyh Ali Hafif ve Şeyh Muhammed el-Benna vb. hocalara da öğrencilik yaptı.

Öğrencileri arasında kardeşi Dr. Muhammed ez-Zuhaylî, Muhammed Fâruk Hamâde, Muhammed Nuaym Yâsin, Dr. Abdüssettâr Ebû Gudde, Abdüllatîf Ferfûr ve Bedî' es-Seyyid el-Lahhâm sayılabilir. Talebelerinden Dr. el-Lahhâm hocasını "İlim ve öğrenme konusunda çok gayretliydi. Öyle ki bütün vaktini kitapları arasında araştırma yaparak ve kendilerine son derece hürmet beslediği ve onlara karşı duyduğu sevgi ve vefâyı ifade edecek şekilde güzel övgülerle övdüğü hocalarından istifâde ederek geçirirdi. Bu hocalarının başında Şam ve Kâhire'nin üstatları sayılan Şam'dan Şeyh Hasan Habeneke el-Meydânî, Şeyh Hasan eş-Şattî, Şeyh Mahmûd Yâsin, Kâhire'den ise Şeyh Muhammed Ebû Zehra, Şeyh Mahmûd Şeltût ve Şeyh Ali el-Hafif bulunur." diyerek anlatmıştır.

Öğretim çalışmalarına 1963 yılında Şam Üniversitesi'ne okutman olarak atanmasıyla başlayan ez-Zuhaylî, 1969'da yardımcı doçent ve 1975'te ise profesörlüğe yükseldi. Orada öğretim, telif, yönlendirme, genel ve özel konferanslar verme ve fıkıh ile usûl-i fıkıh alanında ihtisaslaşma faaliyetlerini sürdürdü. Bu iki alanın yanında Şam Üniversitesi Külliyyetü'ş-Şerî'a'da mukayeseli hukuk, Külliyyetü'l-Hukûk'ta şerî'a dersleri ve yine her iki fakültede lisansüstü dersleri verdi.

Libya'nın el-Beydâ şehrinde, Muhammed b. Ali es-Senûsî Üniversitesi Külliyyetü'ş-Şerî'a ve'l-Kânûn'da iki sene misafir hoca olarak görev yapmış, bu esnada kendisinden lisansüstü eğitimde konferanslar vermesi talep edilince bu isteği de yerine getirdi 1984-1989 yıllarında beş sene Birleşik Arap Emirlikleri Üniversitesi Külliyyetü'ş-Şerî'a ve'l-Kânûn'da görev yaptı, ayrıca Sudan'da bulunan Hartûm Üniversitesi Kısmü'ş-Şerî'a'da lisansüstü öğrencilere fıkıh ve usûl-i fıkıh alanında konferanslar vermek üzere, Ümm Durmân'da bulundu. 1989-1990 yıllarında ise Ramazan ayında dersler vermek için Katar ve Kuveyt'e gitti. Altmışlı yılların sonlarında Şam'da Külliyyetü'ş-Şerî'a'nın eğitim-öğrenim plânını ve müfredatını hazırladı, ayrıca Birleşik Arap Emirlikleri'nde Külliyyetü'ş-Şerî'a ve'l-Kânûn'da Kısmü'ş-Şerî'a'nın hazırlık çalışmalarını da yürüttü. 1999'da ise Suriye'de bulunan Ma'hedü'ş-Şerî'a'nın plânlamasına katkıda bulundu. 1988 yılında Kuveyt Üniversitesi tarafından neşredilen *Mecelletü'ş-Şerî'a ve't-Dirâsâti'l-İslâmiyye*'nin yayın faaliyetlerini sürdür ez-Zuhaylî, ayrıca Birleşik Arap Emirlikleri'nde *Mecelletü'ş-Şerî'a ve'l-Kânûn*'u kuruculuğunu yapıp yayın hayatını başlattı.

ez-Zuhaylî, üniversitede aldığı görevlerin yanında ilmî heyet ve konseylerde de yer aldı. Ürdün İslâm Medeniyeti Araştırmaları Kraliyet Konseyi'nde üye, Cidde İslâm Fıkıh Konseyi, Mekke-i Mükerrreme Fıkıh Konseyi ile Hindistan, Amerika ve Sudan'da İslâm Fıkıh Konseyi'nde uzman, Bahreyn'de İslâmî Mudârebe ve Kliring Şirketi'nde şer'î denetleme heyeti ve yine Bahreyn ve Londra'da Uluslararası İslâm Bankası'nın denetleme heyetinde başkanlık yapmıştır. Ayrıca Kuveyt'te *Fıkıh Ansiklopedisi*, Şam'da *Büyük Arap Ansiklopedisi*, Ürdün'de *İslâm Medeniyeti Ansiklopedisi*, Cidde'de İslâm Fıkıh Konseyi'nin *Muâmelât Fıkıhı Ansiklopedisi*'nde üye yazar olarak çalışmıştır. Oxford İslâm Araştırmaları Merkezi'nde ve *Mecelletü'l-Fıkhi'l-Mukârin*'in istişâre heyeti üyeliğini yapmıştır.

Eserleri ilmî derinlik ve metot yönüyle dikkat çeken ez-Zuhaylî, pek çok alana dair telifte bulunmasının yanı sıra tahkik ve tahrîc çalışmaları da yapmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: *er-Ruhas eş-şer'iyye: ahkâmuhâ ve davâbituhâ, el-İslâm dinü'l-cihâd la el-udvân, el-İslâm dinü'ş-şûrâ ve'd-dimukrâtiyye, el-Kıssatü'l-Kur'âniyye: hidâye ve beyân, el-Ahkâmü'd-darûriyye ve'l-kat'iyye fi'l-İslâm, el-Kur'ânü'l-Kerîm: bünyetühü't-teşri'iyye ve hasâisuhu'l-hadâriyye* (Türkçe'ye tercüme edilmiştir.), *el-Mevsûatü'l-Kur'âniyye el-müyesserâ, et-Tefsîru'l-münîr fi'l-akîde ve'ş-şerî'a ve'l-menhec* (16 cilt, 1995 yılında İslâm alemindeki en iyi kitap ödülünü almıştır.), *et-Tefsîru'l-vecîz, et-Tefsîru'l-vasît* (3 cilt), 1959 yılında hazırladığı yüksek lisans tezi *ez-Zerâi' fi's-siyâseti's-şer'iyye ve'l-fıkhi'l-İslâmî, Kavâidü'l-fıkhi'l-Hanbelî min kitâbi'l-Muğnî li İbni Kudâme, Tahkik ve tahrîcü ehâdis ve âsâri Câmî'u'l-ilm ve'l-hikem li İbni Receb, Takdîm ve Tahkik Şerhu Müslim li'n-Nevevî, el-Alâkâtü'd-düvelîyye fi'l-İslâm, el-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletühü* (11 cilt, Türkçe ve Malaycaya çevrilmiştir.), *Hukûku'l-insân fi'l-İslâm* (Komisyon ile birlikte), *el-Kânûnu'd-düvelî el-insânî*

ve hukûku'l-insân (Malaycaya çevrilmiştir.), *el-Âlemü'l-İslâmî fî müvâceheti't-tehaddiyâti'l-garbiyye* (Türkçe ve Malaycaya çevrilmiştir.), *Usûlü'l-îmân ve'l-İslâm, Müşkilât fî tariki'n-nuhûd, el-Alâkâtü'd-düvelî fî'l-İslâm mukâreneten bi'l-kânûni'd-düveliyî'l-hadîs, Hakku'l-hurriyye fî'l-âlem, Hivârun havle tecdîdi'l-fikhi'l-İslâmî, el-Üsratü'l-müslime fî'l-âlemi'l-mu'âsır, el-Müvâzene beyne'l-Kur'ân ve's-sünne fî'l-ahkâm, el-Mesârifü'l-İslâmiyye, el-Mu'âmelâtü'l-mâliyye el-Mu'âsıra, el-İktisâdü'l-İslâmî* (İngilizceye çevrilmiştir), *Ahlâku'l-müslim: alâkatuhu bi'l-müctema', Ahlâku'l-müslim: alâkatuhu bi'l-hâlık, Âsâru'l-harb fî'l-fikhi'l-İslâmî, Usûlü'l-fikhi'l-Hânefî, el-Fıkhü's-Şâfiî el-müyesser, el-Fıkhü'l-Hanefî el-müyesser, el-Fıkhü'l-Hanbelî el-müyesser, el-Fıkhü'l-Mâlîkî el-müyesser, el-Vasît fî usûli'l-fikhi'l-İslâmî, Nazariyyetü'd-darûre eş-şer'iyye, Nazariyyetü'd-damân ve diğerleri.*

Eserlerini çeşitli amaç ve maksatlara yönelik, muhtelif alanlarda yazan Zuhaylî'nin tefsirine bakıldığında bir müfessir, el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletühü gibi fıkha dair meseleleri ele aldığı eserlerine bakıldığında ise bir fâkih olduğu görülür. ez-Zuhaylî'nin yazdığı eserleri tetkik edildiğinde onun sadece fıkıh, Arap dili, tefsir, hadis gibi geleneksel ilimler alanında değil, aynı zamanda bir iktisatçı, hukukçu, eğitimci ve sosyolog olduğu, İslâmî birikimini, yayıncılıktan teşkilatçılığa pek çok alana taşıdığı görülecektir.¹

Osman Said HOURAN, Dr.

Yalova Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Fıkıh, YALOVA

¹ Vehbe ez-Zuhaylî'nin hayatı ve faaliyetleri ile ilgili daha fazla bilgi için ayrıca bkz. <http://fikr.com>; <http://www.zuhayli.com/>; <https://sabq.org/KNDgde> https://www.naseemalsham.com/ar/Pages.php?page=readTragm&pg_id=54251; <http://shamela.ws/index.php/author/1052>; Zuhaylî, Vehbe b. Mustafa, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletühü*, Şam: Daru'l-Fikr ts. I, neşredenin önsözü.